

НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ – ВИКОРИСТАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ МЕТОДІВ У ЗБИРАННІ ДОКАЗІВ

Чуйко Є.В.

ад'юнкт

Донецького державного університету внутрішніх справ
м. Кропивницький, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9791-8309>

З введенням в кримінальний процес інституту негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД) виникла необхідність перегляду низки уявлень про способи збирання доказів у кримінальному провадженні. До запровадження цього процесуально-правового інституту поняття негласних заходів щодо отримання інформації було притаманне тільки оперативно-розшуковій діяльності (ОРД), яка розглядалася необхідною передумовою початку досудового розслідування. Отримання відомостей про кримінальні правопорушення в результаті ОРД надавало можливість цілеспрямованого орієнтування у можливостях отримання доказів. Така орієнтуюча інформація завжди потребувала перевірки та її легалізації шляхом проведення процесуальних дій. Але з часом прийшло усвідомлення, що найбільш небезпечна злочинність трансформувалася в організовані форми, коли протиправні дії вчинювалися членами організованих груп з розподіленням злочинних функцій так, що в діях окремої особи неможливо було виявити і доказати склад злочину. Спільниками використовувалися досить витончені засоби маскування злочинної змови (діяльності за єдиним планом), які будучі виявленими в результаті ОРД, досить складно було доказати шляхом проведення гласних процесуальних дій. Зокрема, досить важко було зібрати докази розкрадання бюджетних коштів шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України), коли посадові особи використовували різноманітні зовні легальні договори купівлі-продажу, страхування, позики, надання допомоги тощо. Тобто під оболонкою цивільно-правових та господарських інститутів приховувалися відверто злочинна діяльність. Виявлені і задукомензовані в результаті ОРД факти здійснення певних фінансово-господарських операцій окремими особами досить важко було зафіксувати процесуальними засобами після початку кримінального провадження і довести їх злочинну спрямованість. Видається, що саме під впливом цих обставин назріла необхідність впровадження в кримінальний процес інституту НСРД.

Відповідно до ст. 246 КПК України, негласні слідчі (розшукові) дії є різновидом слідчих (розшукових) дій (СРД), відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України (КПК). Проводяться вони у випадках, якщо відомості про кримінальне правопорушення та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. Сторона обвинувачення здійснює збирання доказів як шляхом проведення СРД, так і шляхом проведення НСРД (ч. 2 ст. 93 КПК). За своїм змістом НСРД співпадають зі змістом негласних оперативно-розшукових заходів (ОРЗ), в їх основі знаходяться одні й ті ж пізнавальні методи, які реалізуються на принципах конфіденційності та конспіративності (навіть їх назви є іноді подібними). Це випливає із Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та відомчих нормативно-правових актів, що визначають порядок здійснення ОРЗ співробітниками оперативних підрозділів. Так, у частині встановлення порядку проведення ОРЗ, фіксації їх результатів зазначено посилання на вимоги відповідних статей КПК, які регламентують порядок проведення однойменних СРД. Але існує й різниця, яка полягає у тому, що відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»[1]. ОРЗ проводяться уповноваженими підрозділами з метою пошуку і фіксації фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом

України. Тобто ОРЗ є засобами отримання відомостей про кримінальні правопорушення з подальшим направленням зібраних матеріалів до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування в порядку, передбаченому КПК. Таким чином зібрані у такий спосіб матеріали є тільки підставами для відкриття кримінального провадження, після чого вже з'являється можливість для проведення НСРД. Відомості ж, отримані в результаті проведення НСРД є доказами. Так, відповідно до ч. 1 ст. 256 КПК протоколи щодо проведення НСРД, аудіо- або відеозаписи, фотознімки, інші результати, здобуті за допомогою застосування технічних засобів, вилучені під час їх проведення речі і документи або їх копії можуть використовуватися в доказуванні на тих самих підставах, що і результати проведення інших СРД під час досудового розслідування.

Потрібно зазначити, що зміст НСРД складають різні пізнавальні методи, які застосовуються на принципах конфіденційності та конспіративності, різним є і процесуальний режим їх проведення. У зв'язку з цим доцільною є їх класифікація на підставі певної важливої ознаки. Як зазначає В.А. Колесник, класифікація НСРД може бути здійснена за різними підставами: за порядком надання дозволу на проведення; за характером і обсягом втручання в сферу прав та інтересів особи; за процесуальним статусом особи, що їх проводить, та участю в слідчій дії інших осіб; за характером відомостей, які отримують в результаті їх проведення тощо [2, с. 45]. На наш погляд, принципово важливе значення має класифікація НСРД на дві групи в залежності від того, за якими видами кримінальних проваджень є можливим їх проведення (це істотно впливає на процесуальний режим).

1. НСРД, які можуть бути проведені у будь-якому кримінальному провадженні:

- зняття інформації з електронних інформаційних систем або її частини, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем чи не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту (ч. 2 ст. 264 КПК);
- дослідження інформації, отриманої при застосуванні технічних засобів (ст. 266 КПК);
- установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу) (ст. 268 КПК).

2. НСРД, які можуть бути проведені виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів:

- аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК);
- накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК);
- огляд і виїмка кореспонденції, на яку накладено арешт (ст. 262 КПК);
- зняття інформації з електронних комунікаційних мереж (ст. 263 КПК);
- зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК);
- обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК);
- спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК);
- моніторинг банківських рахунків (ст. 269-1 КПК);
- аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК);
- контроль за вчиненням злочину, формами якого є контрольована поставка, контрольована та оперативна закупка, спеціальний слідчий експеримент, імітування обстановки злочину (ст. 271 КПК);
- виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК);
- отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК).

Потрібно зазначити, що в основу зазначених НСРД покладено використання методів ОРД:

- *візуальне спостереження* – з конспіративного спостереження в громадських місцях за стаціонарними і рухомими об'єктами та діями осіб, що становлять предмет зацікавленості оперативного підрозділу, з одночасним оперативним документуванням;

- *візуальний контроль у житлі або іншому володінні особи* - оперативно-розшуковий захід, який полягає в стеженні за обстановкою та діями осіб у житлі або іншому володінні особи, та їх фіксації;

- *встановлення місцезнаходження радіоелектронного пристрою* - оперативно-розшуковий захід, який полягає в дистанційній локалізації за допомогою технічних засобів місцезнаходження пристрою системи радіозв'язку (без розкриття змісту радіоповідомлень) чи іншого радіо випромінювального пристрою;

- *контрольна закупівля* – оперативно-розшукова комбінація з моделювання ситуації удаваної угоди щодо придбання за плату товару або послуги в особи, що обґрунтовано підозрюється у вчиненні злочину;

- *контрольна поставка* – вид оперативного експерименту з конспіративного контролю за процесом поставки предметів, вилучених з цивільного обігу, або обмежених в обігу, а також речей, які є засобом чи предметом вчинення злочину або здобуті злочинним шляхом, чи зберегли на собі сліди злочину та інших оперативно-розшукових заходів [3, с. 89-92].

Підсумовуючи викладене, можна констатувати, що із запровадженням в кримінальному процесі інституту НСРД було започатковано використання у збиранні доказів методів оперативно-розшукової діяльності, як особливого інструменту протидії організованої злочинності. Видається, що застосування цього інструментарію містить у собі досить багато аспектів, які заслуговують на окремі дослідження.

Список літератури:

1. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-ХІІ (з наступними змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12> (дата звернення 25.05.2023).

2. Колесник В.А. Негласні слідчі (розшукові) дії: кримінально-процесуальні та криміналістичні аспекти підготовки і проведення: науково-практичний посібник . К.: Прецедент, 2014. 135 с.

3. Бандурка О. М. Теорія і практика оперативно-розшукової діяльності: монографія. Харків: Золота миля, 2012. - 620 с.